

Организација

Јеврејски историјски музеј, Београд

jevrejskimuzej.beograd@gmail.com

Аутори изложбе

Барбара Панић и Војислава Радовановић

Сарадник на изложби

Милош Арсић

Фотографије и дигитална обрада

Веселин Милуновић

Техничко опремање изложбе и дигитална штампа
изложбеног материјала

ТЕХНОКООП, Београд

Аутори текстова за каталог

Барбара Панић и Војислава Радовановић

Лектор за српски језик и превод на енглески језик

Јамина Огњеновић и Ана Давичо

Припрема за штампу

Барбара Панић и Бојан Зорић

Штампа

LION, Београд

ISBN 978-86-88113-18-2

Спонзор

Министарство културе и информисања Републике Србије

Капија Јеврејског гробља у Београду
Jewish Cemetery entrance, Belgrade

Барбара Панић

У хебрејском језику постоји неколико термина за гробље: кућа гробова (хебр. *бет кеварот*), кућа вечности (хебр. *бет олам*) и кућа живота (хебр. *бет хајим*). Један од водећих ортодоксних америчких рабина данашњице, Јосеф Лицак Јакобсон, објаснио је да ова три назива представљају три начина на које се у јудаизму тумачи живот, односно смрт. Ако живот дефинишемо само као физичко искуство, прилику за одржањем и задовољењем нашег материјалног и физичког, онда смрт представља трагичан, потпуни престанак постојања. У том случају, живот достиже своје последње поглавље, а гробље није ништа друго до места укопа, односно кућа гробова. Међутим, ако живот посматрамо поред физичког и као духовно искуство, онда смрт није апсолутни прекид живота. Тренутак смрти за породицу јесте трагичан и болан, али није крај постојања преминулог. Душа не умире, она наставља да живи, воли и осећа у другој димензији, на духовном нивоу, оном који не може да буде схваћен кроз чула живих. Тело је сахрањено, док душа остаје вечна. Гробље постаје кућа вечности. Трећи, највиши ниво се постиже када вредности преминуле особе утичу на свакодневни живот и понашање оних који остају међу живима. Тада гробље постаје кућа живота. Снови и идеје умрлих настављају да живе на веома опипљив начин, у земаљским животима њихових најмилијих.

Barbara Panić

There are several different terms for cemetery in the Hebrew language: the house of tombs (Hebr. *Bet kevarot*), the house of eternity (Hebr. *Bet olam*) and the house of life (Hebr. *Bet chain*). Rabbi Yosef Yitzchak Jacobson, one of the leading present-day American orthodox Jewish scholars, explains that these three expressions reflect three ways in which life and death can be interpreted. If life is defined only as a physical experience, an opportunity to maintain and satisfy the material and the physical, then death is a tragic cessation of existence. In that case, life reaches its final chapter in death, and cemeteries are no more than burial sites, that is – the house of tombs. If, however, life is seen as a spiritual experience, and not just physical, then death is not the absolute interruption of life. The moment of death is indeed tragic and painful for the family, but it is not the end of existence for the deceased. The soul never dies, it goes on living, loving and feeling in another dimension, on a spiritual level that eludes our senses. The body is buried, but the soul remains eternal. Cemetery thus becomes the house of eternity. Yet another, higher level is attained when the values of the deceased continue to have an impact on the everyday lives and conduct of the living. Then, the cemetery becomes the house of life. The deceased persons' dreams and ideas continue to live in a very tangible way, through the earthly existence of their loved ones.

Војислава Радовановић

Схватање живота и смрти у јудаизму, манифестовано је низом обичаја, верских и ритуалних поступака. Начин понашања и изражавања емоција најближих сродника и околине, прописани су Тором ...

Прањем, облачењем и сахраном покојника, бавило се свето удружење, *Хевра кадиша* (слична друштва помињу се још у Талмуду). Осим послова око покојника, *Хевра кадиша* је обилазила болесне, сиромашнима обезбеђивала лекара и лекове, ожалашћеној породици припремала први ручак после сахране, испуњавајући хумане верске дужности и *мицву* (добро дело, хебр.) Тело умрлог облачило се у *тахрихим* – белу посмртну одећу од лана, која се састојала од највише седам, а најмање три дела, шивена без поруба, чворова и џепова.

Период од наступања смрти до сахране, назива се *анинут* (жалити, хебр.) и траје до двадесет четири сата, ако је могуће. Карактеристична радња којом се изражава жалост због губитка блиске особе, била је *кериа* (цепање одеће, хебр.) која спада међу најстарије јеврејске обичаје. *Кериа* је следила пре сахране, на гробљу или у капели поред мртвачког сандука, на верски прописан начин.

Према јеврејским верским прописима, покојник се сахрањује у земљу, у сасвим скромном мртвачком сандуку, без украса и металних ексера (близак додир са земљом, библијски став о враћању „у прах“). Јеврејски прописи не дозвољавају ексхумацију, осим у изузетним случајевима.

Vojislava Radovanović

Comprehension of life and death in Judaism is manifested through a number of religious and ritual procedures. The behavior and the way emotions to be expressed by the closest relatives and by the broader community were prescribed by the Torah.

The Holy Association – *Hevra Qaddisha* (Hebr.) was in charge of bathing and dressing the deceased, as well as of the burial procedure. (Similar societies are mentioned in the *Talmud* as well.) Aside from the tasks related to the deceased, the *Hevra Qaddisha* visited patients, provided medical help and medicines to the poor ones, and made the first meal for the family after the funeral. All considered the mitzvah (noble deed, Hebr.) and humane religious duties. The body of the deceased was dressed in *tahrihim* – white linen clothes, consisted of at most seven and at least three parts which were sewed without borders, knots and pockets.

The period between the moment of death and the funeral is called the *aninut* (from *anen* – to grieve, Hebr.) and is rather short (no more than twenty-four hours, if possible). A distinctive act used to express grief for the loss of a dear person was *keri'ah* (tearing off clothes, Hebr.) which belongs to the oldest Jewish customs. *Keri'ah* was usually performed before the funeral, at the cemetery or in the chapel, beside the coffin.

According to the Jewish religious customs, the deceased is buried into the ground, in a very simple coffin, without ornaments and metal nails (direct contact with earth, which followed the Biblical principle of returning “to dust”). The Jewish rules do not allow exhumation, except in special cases.

По Талмуду постоје четири фазе жалости. Прва и најкраћа, *анинут*, од тренутка смрти до сахране. Пошто је обред сахрањивања завршен, следио је седмодневни период жалости, *шива* (седам, хебр.), за који је у јеврејској традицији устаљен описни назив „седети *шивâ*“. Подразумевао је одређен начин понашања ожалошћених: боравак у кући, мировање, изостанак свакодневних активности,... Заправо, сврха *шивâ* била је концентрисање на сопствену бол за изгуљеном особом. Трећи период жалости који се првих седам дана поклапа са *шивâ*, трајао је тридесет дана и називан је *шелошим* (тридесет, хебр.) И даље су важиле забране одређених активности, али у мањој мери. Четврта, свеобухватна жалобна фаза, *шана*, траје годину дана.

Молитва ожалошћених је *Кадиш* (свети, арамеј.). То је молитва стара две хиљаде година, настала на арамејском – народном језику античких Јевреја. Изузев последње строфе, која је на хебрејском језику, *Кадиш* се и данас рецитује на арамејском и заступљен је, већ вековима, буквално у свим јеврејским заједницама на свету. Да би се изговорио *Кадиш*, потребан је *мињан* – присуство десет верски пунолетних мушкараца, а изговара га, такође, мушкарац, по могућству син. Није обичај да оваквој молитви приступа кћерка, чак и када је породица била без мушких наследника. То је био преседан који се, ипак, повремено дешавао и занимљиво је да га рабински ауторитети нису спречавали. Духовна снага жалобне молитве *Кадиш* није доживела ни један пад током две хиљаде година јеврејског религијског и друштвеног живота, нити било какве промене и одступања.

According to the Talmud, mourning consists of four phases. The first is *aninut* – from the moment of death to the funeral. The funeral was followed by a period of seven-day mourning, known as the *shiva* (seven, Hebr.) The descriptive (traditional) name of this period, “to sit the *shiva*”, implies how the family in mourning should behave: stay at home, no routine jobs and other activities, ... Such behavior was used to express a certain state of mind, i.e. the concentration on sorrow for the loss of a loved one. The third period of mourning which overlaps with the *shiva* for the first seven days is called the *sheloshim* (thirty, Hebr.) After the *shiva*, ban on certain activities is prolonged for thirty days. The fourth comprehensive mourning phase for the duration of one year from the death of the relative is *sana* (year, Hebr.)

The prayer of the mourners is called the *Kaddish* (holy, Aram.). This prayer is two thousand years old and was originally written in the Aramaic language of ancient Jews. Except for the last few verses, which were written in Hebrew, the *Kaddish* is recited in Aramaic even now in the Jewish communities all over the world. The *minyan* – the quorum of ten men of religious age – was needed to perform the *Kaddish*. The prayer was recited also by a man the family in mourning, preferably a son. Daughters did not take part in the mourning prayers, even when the family had no sons. However, such an exemption occasionally happened (very rarely, but it happened) and the rabbinical court did not prohibit it. A spiritual power of the *Kaddish* has not at any time during the two thousand years of Jewish religious and social history lost any of its spiritual value, nor has it undergone any transformations.

БЕТ ОЛАМ
ЈЕВРЕЈСКА КУЋА ВЕЧНОСТИ У БЕОГРАДУ

BET OLAM
THE HOUSE OF ETERNITY IN BELGRADE

изложба / exhibition

ЈЕВРЕЈСКИ ИСТОРИЈСКИ МУЗЕЈ /
JEWISH HISTORICAL MUSEUM
Beograd / Belgrade, 2021

Специфичан обичај код Јевреја је да се приликом обиласка гроба на њему остави камен. Заснован је на веровању у моћ душе умрлог и представља симболичан, чврст контакт живих и мртвих.

Капела на Јеврејском гробљу у Београду
The Belgrade Jewish cemetery chapel

The Jewish custom to leave a stone on the grave upon each visit is based on the belief in the power of the dead's soul. This custom is a symbolic contact between the living and the dead.

Гениза на Јеврејском гробљу у Београду
The Belgrade genizah

Барбара Панић

Јеврејско гробље у Београду представља највећу јеврејску меморијално – споменичку целину у Србији. Простире се на површини од 12.748 квадратних метара и обухвата споменички фонд од око 3.000 надгробних плоча са близу 4.000 сахрањених.

Након готово потпуног уништења београдске јеврејске заједнице у Холокаусту за време немачке окупације Србије, гробље је остало једно од најважнијих сведочанстава о њеном постојању. До Другог светског рата носило је назив Ново гробље и било је у власништву Црквено – школске јеврејске општине сефардског обреда. Основано је 1888. године када је београдска Јеврејска општина сефардског обреда откупила гробљански плац од Града. Служило је за потребе сахрањивања сефардских Јевреја (Сефарди су Јевреји пореклом из Шпаније и Португалије које су Римо - католичка црква и Инквизиција изгнале са Иберијског полуострва крајем 15. века), мада су на њему повремено сахрањивани и Ашкенази (Јевреји пореклом из средње, источне и северне Европе који су, такође, имали своју заједницу у Београду. Ашкенаско гробље је основано крајем 19. века на плацу преко пута, који је дало београдско Ново гробље).

Сефардско гробље је једино јеврејско активно гробље у Београду. О њему се брине хуманитарно друштво *Хевра кадиша* – посебно административно тело Јеврејске општине Београд.

Barbara Panić

The Jewish cemetery in Belgrade constitutes the largest Jewish memorial complex in Serbia. Covering an area of 12,748 square meters, it contains approximately 3,000 tombstones and has accommodated nearly 4,000 interments to date.

Following the near-annihilation of the Jewish Community of Belgrade during the German occupation of Serbia and Holocaust, the cemetery stands as one of the most precious testimonials of its existence. Known as the New Cemetery until the Second World War, it was owned and used by the Jewish Religious Community of the *Sephardic Rite* since 1888. It served for the burial of the Jews of the Sephardic provenience (Jews originally from the Iberian peninsula expelled by the Catholic church and the Spanish Inquisition in the late 15th century), with occasional burials of the members of the Ashkenazi community as well (Jews from the Central and Eastern Europe who also had their community in Belgrade. At the end of the 19th century, the Belgrade Ashkenazi community acquired its own cemetery across the street from the Jewish / Sephardic cemetery. The Ashkenazi cemetery is no longer active).

Today, Belgrade's only active Jewish cemetery is in the care of the society *Chevra Kadisha*, a body of the Jewish Community of Belgrade.

Јеврејско гробље у Београду, поред тога што служи својој основној намени, представља меморијални парк и непроцењив споменик културе. Обележавање гробног места у облику хоризонталне, једноставне равне плоче, постала је пракса Сефарда после изгона из Шпаније. Обичај постављања надгробне плоче у усправан положај традиција је ашкенаских Јевреја. Београдски Сефарди су овај тип споменика прихватили већ крајем 19. века.

Надгробни споменици у форми саркофага служили су за сахрањивање угледних личности, као и имућних чланова јеврејске заједнице. Све до половине 20. века, саркофаг је био преовлађујућа форма за обележавање гробног места рабина на београдском Јеврејском гробљу.

Сефардски тип споменика
Sephardic style monument

Apart from being an operating cemetery and accepting new burials, the Jewish cemetery in Belgrade is also a memorial park and a unique cultural landscape. Marking the grave with a simple flat horizontal tablet became customary among the Sephardic Jews after their expulsion from Spain. Among the Ashkenazi Jews is customary to erect the tombstone in an upright position. The Belgrade Sephardim embraced this custom already in the late 19th century.

Sarcophagus-shaped monuments were used for the burials of prominent people, but also affluent and rich members of the Community. Until mid-20th century, sarcophagus-shaped monuments in the Belgrade Jewish cemetery were used to mark the graves of the rabbis.

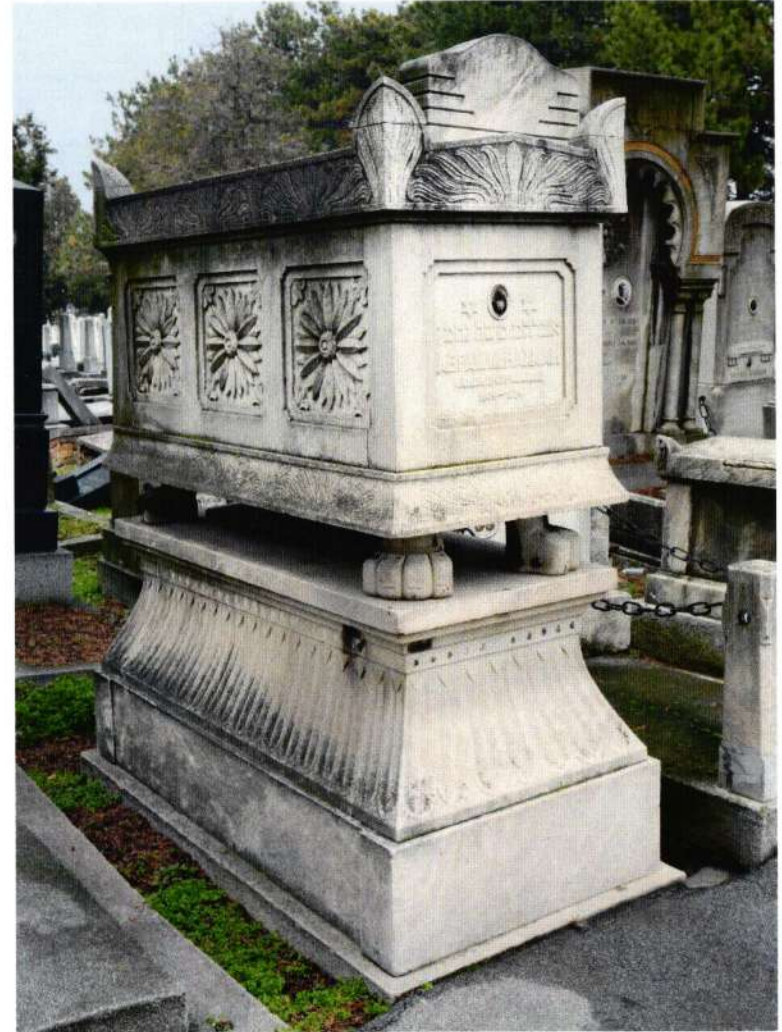

Ашкенаски тип споменик
Ashkenasi style monument

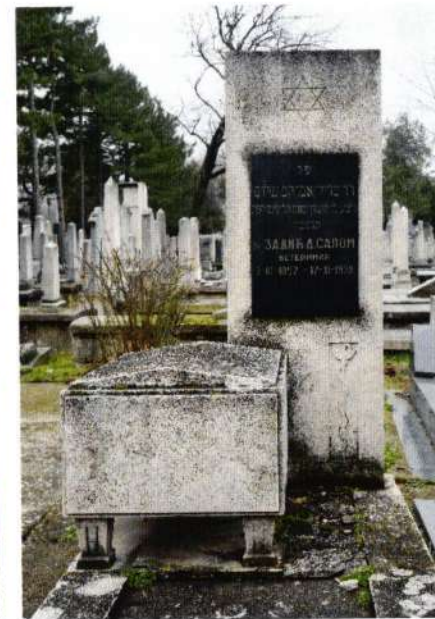
Споменик у форми саркофага
Sarcophagus-shaped monuments

Споменик у форми саркофага
Sarcophagus-shaped monuments

Појединачни и породични споменици
Individual and family monuments and graves

Појединачни споменици са мотивима занимања
Individual monuments with the professions motif

Споменици подигнути после Другог светског рата одликују се једноставношћу и ретким приказима јеврејских симбола. Национална припадност се огледа у исписивању имена или неког библијског стиха. Од симбола је остала Давидова звезда. Тренд приказа лика покојника и даље је присутан (углавном као фотографија, али има и цртежа и рељефа).

Послератни споменик
Post Holocaust monument

Simplicity and scarcity of Judaic symbols characterize the post-WWII monuments. Their nationality is evident from the usage of Hebrew letters in the inscriptions of the deceased's name or a random biblical verse. The only remaining symbol is the Star of David. The trend of visual representation of the deceased still prevails (mostly photograph but also in the form of drawing and relief).

Послератни споменик
Post Holocaust monument

Први у низу комеморативних споменика на Јеврејском гробљу подигнут је 1927. Јеврејима, српским родољубима, који су погинули у Балканским и Првом светском рату. Подигнут је монументални споменик са именима свих палих и умрлих јеврејских ратника Србије, 1912 – 1918.

Грандиозан камени споменик посвећен јеврејским жртвама Холокауста, подигнут је 1952.

Године 1959. још једно обележје је подигнуто у знак сећања на жртве Холокауста – споменик страдалим Јеврејима из тзв. Кладовског транспорта.

Последњи у низу меморијалних споменика подигнут је 1976. над заједничком гробницом у коју су положени посмртни остаци деце умрле после Првог светског рата од последица шпанског грипа и других болести.

Споменик Јеврејима Србије, ратницима, 1912 – 1918
Monument to the Jewish Serbian fighters, 1912 – 1918

The first of several commemorative monuments was erected in 1927 to the Jewish patriots of Serbia killed in the Balkan Wars and the First World War. The memorial was to be monumental and display the names of all the Jewish soldiers who died or were killed in the wars 1912 – 1918.

Grandiose stone monument dedicated to the Holocaust victims was erected in 1952.

There is one more memorial dedicated to the memory of the Holocaust victims – the Jews of the ill-fated Kladovo Transport. The monument was erected in 1959.

The last in the series of memorials was erected in 1976, to the children who died of Spanish flu and other diseases in the aftermath of the First World War.

Споменик јеврејским жртвама фашизма, 1941 -1945
Victims of Fascism memorial, 1941 - 1945

Споменик јеврејским жртвама, Кладовски транспорт, 1941
Victims of Fascism memorial, the Kladovo Transport, 1941

Споменик деци
Children memorial

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

726.8(497.11)(083.824)

726.8(=411.16)(497.11)(083.824)

ПАНИЋ, Барбара, 1973-

Бет олам : јеврејска кућа вечности у Београду : изложба = Bet olam : the House of Eternity in Belgrade : exhibition / [аутори текстова за каталог Барбара Панић и Војислава Радовановић] ; [превод на енглески језик Ана Давичо] ; [фотографије Веселин Милуновић]. - Београд : Јеврејски историјски музеј, 2021 (Београд : Лион). - [28] стр. : илустр. ; 25 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о ауторима преузет из колофона. - Тираж 50.

ISBN 978-86-88113-18-2

1. Радовановић, Војислава, 1960- [аутор]

а) Надгробни споменици, јеврејски -- Београд -- Изложбени каталози б) Београд -- Јеврејско гробље -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 43382537
